

Dar hudby

Hudba provází přirozené ladění a rytmus člověka po celý život. Dokonce i ticho hudbě přispívá, mnohdy k jejímu působivějšímu vyznění. Vzpomeňte na ztišení před závěrečnými akordy Smetanovy Vltavy.

Je ale hudba pouze lidským hájemstvím? Jsou už dávno překonané představy o hudbě sfér a zpěvu andělských kůrů? Zní Bůh?

Hudební skladatelé často mluví o inspiraci, která je přesahuje, jako by skrze ně promlouval, „prozníval“ někdo jiný. Také interpreti vědí, že k uchopení uměleckého díla nestačí řemeslná zručnost. Vedle muzicírování určeného pouze k uvolnění a konzumu zní mezi námi musica, která opouští lidskou horizontálu a vypovídá o vertikále. Hudba se stává místem setkání nejen mezi lidmi, ale také mezi lidmi a Bohem.

Ignaciánská spiritualita hudbu vidí právě takto, jako jednu z cest, po kterých můžeme kráčet s Dárcem veškeré krásy. Hudba může zrcadlit nebe na zemi a zemi pomáhat se k nebi přivinout. Přijměte pozvání se spolu s námi na toto téma zamyslet.

Miroslav Herold, SJ

Pohotově plnit Boží vůli

V roce 2023 po shromáždění jezuitů na kongregaci prokurátorů zveřejnil otec generál Arturo Sosa SJ zprávu o stavu Tovaryšstva, tzv. De statu Societatis.

V její poslední, sedmé kapitole se zamýšlí nad tím, kam Duch svatý volá jezuitu, aby směřovali svou budoucnost. Podstatnou část z tohoto velmi inspirativního textu zde přinášíme.

Když přistupujeme k realitě světa a doby, v níž žijeme, z jakéhokoli úhlu pohledu, odhalujeme hloubku a rychlost změn, které se odehrávají v lidském životě, trend, který je setrvalý. Ze zpráv obdržených ze všech provincií vyvstává s jistou silou znepokojivá otázka: Jsme jako celosvětové apoštolské tělo dostatečně agilní, abychom mohli reagovat na změny, které se v dějinách objevují? Různé hlasy naznačují, že mnozí jezuité se zdají být spokojeni ve své životní „komfortní zóně“ a nevyužívají příležitostí, které současná doba nabízí k prorockému životu.

Nebýt hluchí

Společnou nití období, jímž Tovaryšstvo Ježíšovo prošlo v letech po Druhém vatikánském koncilu, byla snaha naslouchat Pánovu volání, vnímat znamení Ducha svatého a snažit se odpovídat na jeho inspiraci tím, že se necháme vést. V prosbě, kterou svatý Ignác navrhuje v Duchovních cvičeních, jsou obsaženy dva základní

prvky. Prvním je nebýt hluchý, nebo možná v našem případě „nehrát si na hluchého“. Můžeme najít mnoho způsobů, jak se k tomu postavit hluše, především proto, že jsme příliš zaneprázdnění udržováním toho, co jsme udělali, a trváme na tom, že v tom budeme pokračovat navzdory změnám, které se odehrávají v lidském životě, ve společnosti, v církvi a v těle Tovaryšstva. Prosme Pána, aby nám otevřel uši a rozvázal jazyk. Stejně jako hluchoněmý muž v evangeliu i my potřebujeme prsty a sliny našeho Pána, jeho zvolání „Effatha“, abychom uslyšeli jeho volání v nových výzvách dějin.

„Hluchoněmý se díky Ježíšovu zásahu otevřel. Předtím byl uzavřený, izolovaný, komunikoval velmi obtížně. Uzdravení bylo pro něho ‚otevřením‘ vůči druhým i světu, otevřením, které – počínaje sluchem a jazykem – prostoupilo celou jeho osobu a jeho život. Konečně mohl komunikovat a nově navazovat vztahy.“ (Benedikt XVI., 9. září 2012)

Otec generál A. Sosa SJ v rozmluvě se studentkami při návštěvě Prahy (Foto František Ingr, Člověk a víra)

Druhý prvek prosby se týká kvality odpovědi, kterou bychom měli dát: pohotově a usilovně konat to, co od nás Duch svatý žádá prostřednictvím výzev, jimiž se na nás obrací. Rozjímání nad tímto voláním a nad tím, co po nás žádá, je prvním krokem k odpovědi na otázky, které vyvstávají ze zkušenosti Božího milosrdenství v prvním týdnu Duchovních cvičení: „Představit si před sebou Krista, našeho Pána, jak je přibit na kříži, a vykonat rozmluvu: jak se jako Stvořitel stal člověkem a jak přišel z věčného života k časné smrti, a tak zemřel za mé hříchy. Stejně se zahledět sám na sebe a zeptat se: Co jsem pro Krista udělal? Co pro Krista dělám a co musím pro Krista udělat? A když ho

takto visícího na kříži vidím, přemýšlet o tom, co mě napadne.“ (DC 53)

Jako celosvětové apoštolské tělo Tovaryšstva naléhavě a hojně potřebujeme milost, abychom „nezavírali uši“, ale obnovili svou schopnost slyšet volání Ducha a zbavili se všeho, co nám brání pohotově a hbitě odpovídat.

Proste Pána žně

Období, jímž Tovaryšstvo prochází, velmi trefně objasňuje vyprávění z Lukášova evangelia. Ježíš své učedníky posílá všude a nijak nezamlčuje nesmírnost práce, která na ně čeká. Neskrývá před nimi obtíže, s nimiž se budou potýkat, ani nedostatek prostředků, které mají k dispozici (srov. Lk 10,1–12).

Pokles počtu jezuitů a nedostatek nových povolání v mnoha částech světa zaměstnávají mnoho našich rozhovorů. Lámeme si hlavu nad příčinami: nedostatky v předávání víry mezi generacemi, málo příležitostí k rozlišování povolání pro mladé lidi v prostředí a životním stylu, v němž se pohybují, neatraktivní představy o jezuitěch a jejich komunitách...

Z obdržných zpráv vyplývají připomínky o potřebě prohloubit identitu jezuitů, znovu objevit roli řeholních bratrů, mít společnou, zcela vyjasněnou představu o povolání do Tovaryšstva, upravit kritéria pro přijetí. Mnozí trvají na potřebě větší a lepší koordinace práce s mladými lidmi a podpory povolání, aby se vytvořily autentické příležitosti pro rozlišování povolání, jež by mladé lidi doprovázelo při hledání smyslu jejich života a při volbě cesty, k níž se cítí být povolání.

Vycházíme-li z této zprávy o stavu Tovaryšstva, nezbyvá než prohloubit náš vhled v této věci a navrhnout plány na podporu povolání k řeholnímu životu v Tovaryšstvu a také povolání laiků k tomu, aby s námi jako naši společníci sdíleli charisma, které Tovaryšstvo přijalo – spolupracovat v církvi na poslání svěřeném Pánem. Je to celé apoštolské tělo, které je třeba zachovat a nechat růst. Doprovodné procesy povolání mohou být výzvou právě v této době, kdy církev také navrhuje posílit svůj synodální charakter.

Stojí před námi výzva rozvinout komplexnější a ucelenější programy na podporu povolání a doprovázení při jejich zrání. Znamená to upravit kritéria pro přijetí k řeholnímu životu a také stanovit kritéria pro zahájení procesů pro ty, kdo se cítí povolání sdílet s námi naše poslání. Zahrnuje také zlepšení zkušebního a formáčního období jezuitů od jejich vstupu do noviciátu až po složení posledních slibů. Možná největší výzvou může být rozvoj programů doprovázejících povolání laiků, předávání a formování různých lidí v ignaciánském charizmatu. To vyžaduje investovat čas, energii, zdroje a lidi do podpory povolání v širokém slova smyslu.

Nejdůležitějším nástrojem podpory povolání je modlitba. Je to Pán, kdo volá a dává milost následovat ho. Proto je každý člověk pozván k podpoře povolání v širším slova smyslu, o které hovoříme, a může se na ní podílet. Je proto naléhavě nutné vytvořit nebo obnovit kulturu modlitby za povolání v rámci těla Tovaryšstva a zavést obvyklé formy modlitby v našich komunitách a apoštolských dílech, vedle osobní modlitby jezuitů, společníků v misii, dobrodinců, přátel.

Překlad redakce

Mají jezuité rádi hudbu?

Jezuité nezpívají – praví stará průpovědka. Souvisí s tím, že se nemodlí liturgii hodin společně v chóru. Do tématu, jaký vztah mají jezuité k hudbě, nás uvede a naladí článek Michala Altrichtera SJ.

V jezuitských Stanovách (268, 586) se dočteme, že hudební nástroje v řádových komunitách nemají být. Jak si to porovnat s tím, že se v naší spiritualitě objevovalo tolik skvělých hudebníků, nejen kovaných v praktické hře na leckterý nástroj, ale i tolik učitelů hudby, nebo dokonce uznávaných hudebních teoretiků? Sledujeme totiž pohyb ducha, ne literu, která nás může odvést od skutečného života. Prohlásí nehudební člověk, že Tovarýšstvo není tím, co bývalo, zatímco ten s hudební inteligencí bude „koncertovat“ na zapřenou?

Svatý Ignác, jak čteme ve starších životopisech nebo ve svědectvích o něm v takzvaných Apoftegmatech, se při hudbě nemálo dojímal. Tekly mu slzy, když při liturgii slyšel figurální mše. A přesto si přál, aby jezuitské mše byly krátké, bez koncertování. Chórové hodinky označil za neslučitelné s naší spiritualitou. Jen kdyby se vydala sbírka dopisů, zapovídající varhany v našich chrámech, s nimiž se v počátcích svého působení jezuité etablovali v místní církvi, byly by to fascikly. Jak to, že pak máme výtečné

odchovance jezuitských kolejí (třeba Vranický, Zelenka, Carissimi, Mayer), kteří se k naší spiritualitě hlásí? Nežijeme dvojakost?

Hudba vychází z Boha

Někdo přijde s „vývojovou“ interpretací, že máme ve Stanovách zákaz vlastnit více koní, a přesto leckteré větší komunity mají i tři auta. Nebo když se zaposloucháme do řeči ctitelů starých dobrých časů, jak i němečtí senioři vzpomínají, že to trvalo, než se dovolilo rádio na pokoji a televize v komunitě. Zatímco dnes „každý mladý“ má nejnovější digitální techniku. Jaký je tedy onen duch Stanov?

Píše o tom dříve Athanasius Kircher, znalec hudebních teorií. Nejsme řeholníky, kteří by sledovali primárně zpívanou liturgii. Tak stvořil Pán jiné spirituality, kterým žehnáme. Že se krásná hudba objeví v našem chrámě, není ani účelové, abychom oslovili svěřenou duši, zatáhli do apoštolátu i hudbu, a vyslovili: Hudbo, díky, posloužila jsi nám. Hudba vychází z Boha a k němu se vrací. To je už poukaz na to, že věrnost hudbě

Hudební doprovod během ranních modliteb na 36. generální kongregaci (Foto Itua Egbor SJ)

musí procházet zákazy, rozlišováními a nepodléhá jen zájmové činnosti soukromníka.

Dá se hovořit o něčem jezuitsky typickém v hudbě? Nekopírujeme jen často citovaný postřeh učebnicových hesel ohledně takzvaného jezuitského filozofování, které se označuje jako eklekticismus? Pragmatický exponent, konstruktivní talent, se pokouší kombinovat prvky, které ve skutečnosti nejdou dohromady. K tomu říká historik filozofie Frederick Copleston: Označení jezuita-elektik vychází z faktu, že třeba filozof usiloval o teologii. A je to obdobné, jako když ze skromnosti uvedl Karl Rahner, že není filozofem, protože ustupuje tajemství teologie, kterou mu filozofie zprostředkovala. A proto byl podle Coplestona přelé-

tavým filozofem, neprofesionálním teologem, ergo eklektikem. Podobně nadprůměrný hudebník se zříká jako sám Ignác hudby, aby nevězel ve formě, ale mohl mluvit sám Pán. Hudebně poučený Francisco Suárez to komentuje: Mnozí mladí jezuité by se ve formaci ovívali vznešenými tóny, v nich by zapomněli vstoupit k jiným vrcholům, takže by nakonec pozbyli i dar hudby samotné.

Tón je jako slovo

Hudba není jen zálibou v rozechvívání duše, ale zahrnuje zákonitosti filozofie, vězí v ní kus matematiky, praktického řemesla a slyšení druhých (zpěváků, nástrojářů), uváděl již misionář Domenico Zipolli v paraguayských redukcích. Dokonce bychom mohli hovořit o vyprofilovaných rozmanitých školách, které měly v sobě výrazně označenou jezuitskou spiritualitu: Benátsko, Neapol, Řím, Mnichov, Praha, Krakov, Lyon, Paříž, Salamanka, Mexiko aj. K těmto historickým výpovědím najdeme dost poctivé badatelské literatury. Život nezastavíme, tón je jako slovo, oznamující značně přiléhavě sám Boží život. Generál Kolvenbach v roce 1985 v jednom akademickém proslovu zmiňuje, že restaurace řádu po roce 1814 ukázala, že fenomén hudby patří neodmyslitelně k jezuitskému poslání. A že byla potřebná doba předchozího rozlišování, aby se rozlišil kýč od kvality.

Je dojemné číst o Friedrichu Spee, že za zpěvu doprovázel na popravu

Schola Rytmig z kostela sv. Ignáce v Praze (Foto Vojtěch Hlávka, Člověk a víra)

chuděrky odsouzené za „čarodějnic-tví“. Že se později jezuité na gymnáziích stanou učitelé zpěvů, že jezuitské besídky a divadelní hry o rozmanité kvalitě vstoupí do širšího povědomí civilizace jako standard naší spirituality, není fenomén, který „kde se vzal, tu se vzal“, ale odpovídá poctivému životu těch, kdo se jezuitskému řádu autenticky zasvětili. Provázanost hudby a řádové spirituality mocně vidíme v našich českých zemích. V současnosti vznikají odborné texty o dějinách kruchty míst, kde „naši“ působili. Třeba v olomoucké koleji do roku 1773 jedna z největších položek, která čepýřila i místního ekonoma, zahrnovala nákupy kvalitních strun

pro smyčce při jezuitském muzicírování v chrámu.

Felix Zabal Lana ve Slovníku jezuitských hudebních osobností (2008) uvádí seznam škol (vždy podle jednotlivých zemí), interpretů, hudebních skladatelů, jezuitských žáků s tím, co je pro každého typické a kde našel pokračovatele a odborné posuzovatele. Také v textu najdeme „slušnou“ paletu jezuitských světců, kteří byli hudebně zdatní. Svůj výzkum shrnuje do slov Matthea Ricciho: Pokud se jezuita zaposlouchá do harmonie Trojice, objeví, že hudbou oslovil člověka a oslavil Boha.

Michal Altrichter SJ

Hudba je dar a povolání

Vlastimil Dufka SJ je slovenský jezuita, kněz a hudebník. Spolu se svými dvěma bratry, rovněž jezuity, utváří lahodnou atmosféru jezuitských setkání. Jeho hra na hoboj se vtiskává do paměti. Zeptali jsme se ho, jak prožívá dar hudby.

Někdy je obtížné sladit různé nástroje. Také povolání hudebníka a povolání řeholníka mají rozdílnou řeč. Ty je v sobě spojuješ?

Jsem rád, že mluvíš o povolání, protože pro některé lidi není hudba záležitostí povolání, ale spíše prostředkem zábavy nebo zdrojem finančních prostředků. Díky své matce jsem se hudbě věnoval dříve, než jsem začal psát a číst, takže hudba je součástí mého života od útlého věku a formou komunikace, jejímž prostřednictvím mohu někdy lépe než slovy vyjádřit rozměry svého vnitřního světa. Obě povolání, hudební i řeholní, vnímám jako dary, které mi byly dány, abych je rozvíjel.

Jak je možné vytvořit syntézu hudebního povolání a povolání zasvěceného života?

Liturgie a liturgická hudba se staly zcela přirozeným prostorem pro prolínání těchto dvou cest a povolání. Této osobní syntéze napomohli moji představení, kteří mě poslali studovat liturgiku do Říma na Papežský liturgický institut svatého Anselma, kde jsem se setkal s několika řeholníky, kteří byli zároveň profesionálními hudebníky.

Větší část života nemůžeš trávit na koncertních turné. Co považuješ za dosavadní vrchol své hudební „kariéry“?

Musím se přiznat, že si nebuduji hudební kariéru a ani se jí nevěnuji. Spíše bych řekl, že jsem pocítil velkou vděčnost, když při návštěvě Svatého otce Františka v Šaštíně zazněla při přípravě obětních darů moje skladba hymnu Kde láska je pravá a když jsem vnímal, že se společenství věřících může s tímto hymnem modlit.

Jak by ses sám charakterizoval?

Protože se věnuji studentům na Trnavské univerzitě a pastoračně se angažuji především v doprovázení mladých lidí ve společenství MAGIS, musím se také stále učit a „kráčet“ společně s ostatními. Jak bych tedy popsal sám sebe? Možná je to trochu zjednodušené, ale – v jistém smyslu – jsem „neustálý žák“

a „poutník“; ten, kdo hledá a nachází Pravdu a na této cestě hledání touží růst a putovat s druhými.

Jaké je lidské zázemí, ve kterém rozvíjíš svoji bohatou činnost?

Lidským zázemím mého života je především jezuitská komunita a mladí lidé z komunity MAGIS, s nimiž jsem během akademického roku v největším kontaktu. V kontaktu jsem samozřejmě také s členy své rodiny a dalšími přáteli, kteří jsou součástí mého života.

Čím je pro tebe Bůh?

Bůh je především můj milující Otec, jehož láska je bezmezná a neměnná, i když jsem si vědom svých limitů a pádů. Bůh se mi také dává poznat jako Přítel, který mě doprovází svým Duchem.

Prožil jsi v životě zlomové okamžiky?

V mém životě bylo jistě několik milníků, důležitých okamžiků, které rozhodly o směřování mého života. Prvním z nich byl začátek mého studia na bratislavské konzervatoři. Jedním z dalších důležitých momentů a rozhodnutí byl můj vstup do Tovaryšstva Ježíšova. Protože to bylo několik měsíců před revolucí v roce 1989, nemohli moji rodiče o tomto rozhodnutí vědět. Další rozhodující momenty či rozhodnutí, které mě jistě formovaly, se týkaly mé magisterky v San Franciscu a studia v Římě. Nezapomenutelnou školou pro mě byly také poslední dny života mé matky, od které jsem se toho hodně naučil.

Když koncertuješ, co pro tebe znamená posluchač?

Posluchače vnímám jako svého přítele, kterému se snažím předat něco z daru, který jsem dostal. V Bratislavě pravidelně pořádáme modlitby se zpěvy Taizé, na kterých se podílí několik profesionálních hudebníků. V tomto kontextu je hra na hudební nástroj spíše způsobem modlitby než vystoupením.

Jak vnímá hudbu muž a jak žena?

Na tuto otázku nelze odpovědět jednoznačně. Podle mého názoru záleží na kulturním a intelektuálním kontextu, ve kterém dotyčná žena či muž vyrůstali. Záleží také na citlivosti a vnímavosti člověka k určitým formám a druhům hudby.

Jaký je vztah mezi hudbou a teologií?

Hudba a teologie se vzájemně doplňují. Každá z nich vypovídá o Bohu svým vlastním způsobem a svým vlastním „jazykem“.

Vlastimil Dufka SJ hraje při mši na zahájení 36. generální kongregace v kostele del Gesù v Římě
(Foto Don Doll SJ)

Jak bys popsal rozvoj liturgické hudby po Druhém vatikánském koncilu?

Tato otázka se týká tématu, o němž bylo napsáno mnoho knih, a složitost problematiky nelze obsáhnout v jedné odpovědi. Rád bych však zmínil alespoň jeden aspekt, který považuji za klíčový pro vývoj liturgické hudby po Druhém vatikánském koncilu. Tento aspekt vychází z článku 112 konstituce o posvátné liturgii *Sacrosanctum concilium*, který říká, že liturgická hudba bude „tím posvátnější, čím těsněji bude spojena s liturgickým slavením...“. Hymny, které svou teologií, spiritualitou a hudebním výrazem prohlubují smysl jednotlivých liturgických úkonů a jejich komunitní charakter, se staly autentickým příspěvkem k rozvoji liturgické hudby po Druhém vatikánském koncilu. Naopak ty zpěvy, které nepocházejí z „řeči“ liturgie nebo byly do liturgie vloženy „zvenčí“, nezřídka oslabují „čitelnost“ liturgického slavení.

Jaký je tvůj ideální model církve?

Existuje několik modelů církve. Avery Dulles ve své knize *Models of the Church* (New York, 1974) uvádí pět modelů církve. Ačkoli bych žádný z těchto modelů neabsolutizoval, neboť mají své pozitivní i slabší stránky, mně osobně je blízký pátý model, který vidí církve jako Služebnici, jako společenství pro druhé. Tento model zdůrazňuje, že církve hlásá příchod Božího království nejen slovem, ale i skutkem; církve hledá ztracené, přijímá chudé a zastává se utlačovaných. Stejně jako „Syn člověka nepřišel, aby si dal sloužit, ale aby sloužil a dal svůj život jako výkupné za mnohé“ (Mk 10,45), tak se ani jeho církve nemůže uzavírat do sebe, ale potřebuje vstoupit do dialogu se všemi lidmi v duchu služby.

Jaké jsou nejnaléhavější problémy současné liturgické hudby a duchovního života?

Tato otázka obsahuje dvě odlišné oblasti, které nelze vyčerpávajícím způsobem zodpovědět v jednom rozhovoru. Z každé oblasti však uvedu alespoň jeden aspekt, který považuji za důležitý. Pokud jde o liturgickou hudbu, problematickou oblastí je formace tvůrců a skladatelů, kteří by měli kromě dobré hudební formace spojovat i dobré liturgické a teologické, jakož i pastorační znalosti a zkušenosti. Vynikající profesionální hudební skladatel nemusí být automaticky dobrým skladatelem liturgické hudby.

Co se týče duchovního života, vnímám problém zejména u mladých lidí v oblasti jejich schopnosti správného duchovního rozlišování, rozhodování a otevřenosti k přijetí odpovědnosti.

Prožil jsi někdy napětí mezi svým posláním hudebníka a kněze?

Kdybych byl vázán na konkrétní umělecká tělesa a měl k nim závazky, pravděpodobně bych se nevyhnul určitým výzvám nebo napětí. Protože však mohu vyučovat liturgiku a liturgickou hudbu na Teologické fakultě Trnavské univerzity, tato dvě poslání se v mém životě spíše doplňují. Hudební formace mi pomáhá i v pastorační práci mezi mládeží.

Jaký zvuk tě doprovází nejčastěji a co je tvojí oblíbenou hudbou?

Protože jsem velkou část svého života zasvětil hře na hoboj, je mi tento nástroj a jeho zvuk obzvlášť blízký. Rád však poslouchám i jinou hudbu. Kromě tzv. vážné hudby rád poslouchám zpěvy z Taizé, ale také moderní hudbu a jazz.

Jaká životní zásada či aforismus tě provází životem?

Před více než 25 lety jsem si nechal na primiční obrázky vytisknout slova, která jsou pro mě dodnes neustálou výzvou a pozvánkou. Pronesl je Jan Křtitel, když ukázal na Pána Ježíše: „On musí růst a já se musím zmenšovat.“ (Jn 3,30)

Otázky připravil Pavel Ambros SJ

P. Vlastimil Dufka SJ (* 1966) studoval šest let na konzervatoři (1981–1987) a čtyři roky na Vysoké škole múzických umění v Bratislavě (1987–1991). Licenciát (2004) a doktorát (2007) z posvátné liturgie získal na Papežském liturgickém institutu svatého Anselma v Římě. Skládá liturgickou hudbu, vyučuje na Teologické fakultě Trnavské univerzity a pastoračně se věnuje mladým lidem ve společenství MAGIS.

Anketa

Co znamená hudba pro tvůj vztah s Bohem?

Je mi blízká myšlenka otce Špidlíka, který podobně jako církevní otcové přirovnává stvoření k symfonii – vyzdvihuje vztahový rozměr. V pohádkách se často nalézá motiv, že Bůh stvořil svět hudbou: parafrázujeme – Na počátku byl Tón. Tón je nekonečně svobodným vyjádřením Ducha-Krásy napříč formami i kulturami: kromě explicitní krásy hudby (zejména vážné) zní i ve slově. Jednou z podstatných poloh tónu pro mě vždy zůstává četba. Můj otec coby hudebník, fascinovaný hudbou, říkával, že nejvíce si odpočine v tichu modlitby: naučila jsem se to od něj vnímat jako další rozměr hudby. Ve filmu Barva granátového jablka se nachází scéna, v níž Stvořitel-Hrnčír chce, aby mu člověk před smrtí zazpíval svůj život. Teprve poté jeho vázu vloží do stěn chrámu. Zásadním „hudebním tématem“ jsou pro mě v tomto smyslu Ignácovy exercicie – ticho, v němž se autenticky rozechvívají tóny srdce lidského a Božího.

*Sr. Anna Lexmaulová,
Centrum Aletti
Olomouc*

Anketa

Hudba je pro mě důležitou součástí života. Velmi rád ji poslouchám a snad ještě radši si zpívám. A právě ve zpěvu vždy nalézám Boha. A je mi celkem jedno, zda si zpívám Chvály, kancionálovky anebo třeba Sabaton a Taylor Swift. Zpěv mě povznáší k Bohu a Boha při zpěvu vždy najdu.

*Roman Frolek SJ,
student teologie*

Anketa

*Jiří Hebron SJ,
kaplan
na Velehradě*

Pocházím z velmi muzikálního prostředí Podluží – z Dolních Bojanovic. To mi nesmazatelně vtisklo vztah k hudbě. Od útlého dětství jsem slyšel taťku hrát na kytaru a zpívat hornácké písničky, které měly často nějaký ten duchovní motiv. Od první třídy až do deváté jsem chodil do ZUŠky na housle. Po několikaleté pauze jsem pokračoval v hraní na violu v našem Svatováclavském orchestru. Velmi rád na toto období vzpomínám. Všechny folklórní akce byly u nás ve vesnici spojeny s hudbou a začátek měly téměř vždy v kostele, většinou „po požehnání“. Asi to vše mělo vliv na mé chápání a prožívání hudby ve vztahu k Bohu. Jasněji jsem si tuto duchovní rovinu hudby začal uvědomovat až po své konverzi. Dnes poslouchám, dá se říci, všechny žánry. Musí mě něčím oslovit, zanechat ve mně nějakou „stopu“. Myslím si, že při troše pozornosti lze asi v každé hudbě najít onu pověstnou „Boží notu“.

Anketa

*Vojtěch Suchý SJ,
farář v Benešově
nad Ploučnicí*

Ve škole v předmětu hudební výchova se dávaly jen známky 1 nebo 2; až do čtvrté třídy jsem měl za 2. Rodiče mě přihlásili do LŠU na klavír (později na lesní roh) a od 5. třídy jsem měl za 1 – hudba prostě tříbí sluch. Toto je pro mě stále přítomné, hudba dává „přidanou hodnotu“ slovu, pomáhá k hlubšímu pochopení slova. A co slovy už nejde vyjádřit, doplní a vyjádří hudba svou emotivní schopností. Někdy se tedy při poslechu hudby – ať při liturgii, na koncertu, či při poslechu reprodukováné hudby – snažím rozumět slovům, jindy na to rezignuji a nechám se unášet jen hudbou. Vzpomínám na svou babičku, která při jakékoliv práci si pobroukovávala melodie prostých mariánských písní, ať vařila, či sypala zrní slepicím. To zpívalo srdce – čím je plně, tím ústa přetéka; není jedno, co se poslouchá, co formuje srdce... A i ticho zpívá, v tichém zpěvu jemného vánku se setkal Eliáš s Hospodinem...

Jezuita zpod Petrova

Rakouský jezuita Gerwin Komma je brněnským rodákem. V domě ve stínu katedrály na Petrově prožil první roky svého dětství. Zažil, co je křivda, ale zakusil i sílu usmíření. Při příležitosti padesátého výročí jeho kněžského svěcení vznikl následující rozhovor.

Patere Kommo, máte kořeny v současné České republice. Po druhé světové válce musela vaše rodina opustit rodné město Brno. Jak jste si hledal a našel cestu a vztah k rodné zemi?

Odsun z vlasti našich předků na svátek Božího Těla v roce 1945 byl pro nás pro všechny traumatizujícím zážitkem. Obrázky z dětství, živá vyprávění prarodičů, mé matky a příbuzných, zkušenosti předků s rozvětvenými kořeny, hudební zážitek z Dvořáka, Smetany, Janáčka, bariéra železné opony, s tím vším rostl můj zájem a touha.

Kdy jste poprvé znovu navštívil Brno?

Než jsem vstoupil do řádu, navštívili jsme Brno poprvé 23. července 1966 a překvapilo mě, jak dobře jsem se v něm orientoval a cítil se jako doma. Jako dítě jsem často vzhlížel k věžím Petrova ze zahrady mých prarodičů na Domstiege 2 (pozn. – současná Petrská). Takže cesta tam byla jasná.

Naskytne se vám i nyní příležitost vrátet se do České republiky?

Prostřednictvím mých česko-slovenských spolubratří se mi v průběhu let otevřelo mnoho příležitostí pátrat po stopách a poznávat historii z jejich pohledu zcela novým způsobem. V tomto ohledu byla významná částečně společná studijní léta s nedávno bohužel zesnulým P. Petrem Kolářem, s tajně vysvěceným P. Dominikem Kalatou, který dokonce v roce 1974 světil náš studijní ročník v Innsbrucku, stejně jako s P. Tomášem Špidlíkem, kterého jsem poznal v Římě v roce 1985 jako profesora na Orientále. Během svých prvních let v *Collegiu Germanicum et Hungaricum* jsem ho požádal o duchovní doprovázení a pak jsem s ním a s mnoha dalšími Brňany mohl v roce 2003 oslavit jeho jmenování kardinálem.

Teprve loni, u příležitosti oslav Gregora Mendela, jsem měl příležitost vyčutnat si pohostinnost augustiniánů v klášteře na Starém Brně, prohlédnout si křtitelnicu, v níž byla pokřtěna moje matka, a zahledět se nahoru směrem na Špilberk, na jehož restaurování se v meziválečné době podílel jako architekt

můj otec, který se nevrátil od Stalingradu. Před čtyřmi lety jsme tam spolu s příbuznými absolvovali vynikající speciální prohlídku a nahlédli do originálních dokumentů. Mendelovo výročí mi také umožnilo radostné setkání po letech se dvěma kolegy z římského Nepomucena – Mons. Janem Mrázem a Mons. Františkem Koutným.

V roce 1967 jste v 25 letech vstoupil do Tovaryšstva Ježíšova. Když potkáte někoho, kdo neví nic o jezuitěch, jak odpovíte na otázku, kdo je jezuita?

Ten, kdo sám zakusil Boží lásku a milosrdenství, kdo se vydal na cestu hledání autentického následování Krista, kdo byl připraven připojit se ke společenství, které roste ve spiritualitě svatého Ignáce z Loyoly, jehož myšlení a citění s církví se v průběhu století stále obnovuje zevnitř, kdo je oddán víře a spravedlnosti a je připraven pracovat po boku těch, kteří stojí na okraji, ve všech oblastech pastorační služby na celém světě.

Gerwin Komma s matkou při návštěvě Brna v roce 1966
(Foto archiv G. Kommy)

Kde a jak jste vy osobně poznal jezuitu?

Když mi bylo třináct, hledala pro mě moje matka letní tábor. P. Rudolf Jarosch z Vídně jej nabízel se svou mariánskou kongregací v Traunkirchenu v Horním Rakousku. Tam jsem našel přátele a přítelkyně na celý život a zažil osvobozující sílu víry. S velkou trpělivostí nám byly zprostředkovány životní perspektivy, za které stojí za to se zasazovat. Dávaly nám bezpečí, provokovaly naše nasazení a probouzely trvalou radost.

Co pro vás tenkrát znamenal sv. Ignác?

O Ignáci jsem tenkrát nic nevěděl, byl jsem ale konfrontován s jeho životem a dílem a v šestnácti jsem se vydal na svá první duchovní cvičení. V životních otázkách, které vyvstávaly, se začal osvědčovat ignaciánský způsob rozlišování, rozhodování a odhodlanosti. Otázky povolání, možného studia a životního stavu se vyjasňovaly na základě víry a poskytly potřebnou svobodu pro realizaci.

Byl jste v dětství také v kontaktu s řádovými sestrami?

Sestry ve farnosti v mateřské školce ve vídeňské čtvrti Krim a Misijní sestry Služebnice Ducha svatého v ortopedické nemocnici v Hofburgu jsou nezapomenutelné. Také s voršilkami jsme byli v kontaktu díky děvčatům, která k nim chodila do školy.

V roce 2024 slavíte padesátileté výročí kněžství. Co pro vás znamená být knězem?

Během všech let a kroků zrání mi značila cestu slova Jana Křtitele: „On musí růst, já však se menšit.“ (Jan 3,30) K tomu mě s ohledem na disponibilitu provází důvěra Jóba: „Hospodin dal, Hospodin vzal, jméno Hospodinovo budiž požehnáno.“ (Jób 1,21) a v pastoraci zvolání našeho sv. Ignáce: „*adiuvare animas*“, „pomáhat vzhůru životu“. Od počátku bylo zásadní, že jsem byl k této službě povolán jako řeholník.

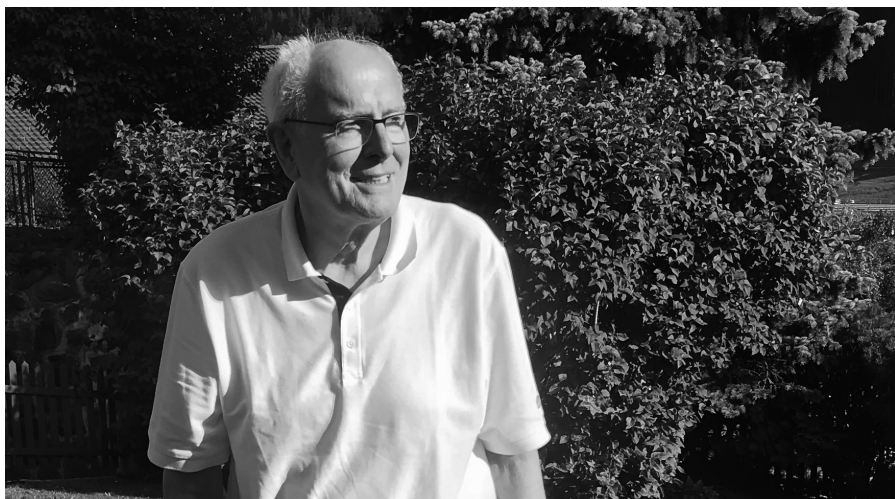
Velkou část života jste věnoval formaci kněží – v Římě, v Innsbrucku a v Brixenu. Často slyším, že dnešní generace je jiná než předcházející.

Bylo by špatně, kdyby mladí lidé stojící před vážnými výzvami, které před sebou vidí – a které jsme částečně zavinili i my – nebyli jiní! Vidím to jako úkol naší generace, žít a utvářet naši církevní službu tak, že bude vydávat svědectví, které budou křesťané znovu vnímat jako naplňující. Již při mém prvním odchodu z koleje *Canisianum* v Innsbrucku mi tehdejší kanisianisté darovali na cestu do Říma plakát s citátem Papeže Jana XXIII.: „Nejsme tu proto, abychom udržovali muzeum, ale abychom pečovali o kvetoucí zahradu, která oplývá životem!“ Je důležité se do toho zapojit a s pohledem na Ježíše přispět v synodálním duchu k šíření autenticky kněžského způsobu života. Pravidla Taizé, revidovaná v roce 1968, nesla název Jednota v pluralitě. Tuto jednomyslnost dnes potřebujeme více než kdy jindy a měli bychom čelit jejím mnohonásobným výzvám s důvěrou v působící sílu Ducha.

V řádu jste převzal také vedoucí úlohy: v letech 1989–1995 jste byl provinciálem rakouské provincie. Jak prožívali jezuité v Rakousku tyto roky, kdy se toho v Evropě tolik změnilo?

Vyrůstal jsem v letech převratů a budování Evropské unie, která v sobě nesla také ducha církevního optimizmu víry Druhého vatikánského koncilu. Pád železné opony v Šoproni, Lech Wałęsa a nezávislé odbory Solidarita, pád Berlínské zdi 9. listopadu 1989, sametová revoluce v Československu a Perestrojka Michaila Gorbačova se nás všech dotýkaly a provázelo je mnohem

(Foto archiv G. Kommy)

více modliteb, než si mnozí myslí. V roce 1991 se rozpadla Jugoslávie a v Evropě a na našich hranicích se opět válčilo. Rozpadl se také Sovětský svaz a pokus o převrat zmařil Boris Jelcin, první prezident Ruské federace. Rakouská provincie Tovaryšstva Ježíšova udržovala jako „nejvýchodnější západ“ intenzivní kontakty s našimi spolubratry za železnou oponou, pomáhala, kde to jen šlo, a také přijala mnoho těch, kteří našli cestu ke svobodě.

Náš řád, který prorocky vedl P. Pedro Arrupe jako generální představený v letech 1965–1981, byl díky své duchovně-intelektuální sounáležitosti se světem vždy i politicky citlivý. Závěry 32. generální kongregace (prosinec 1974–březen 1975), že „jako hříšníci jsme přesto povoláni být společníky Ježíše“ a vykonávat svou „službu víře“ v souladu s „podporou spravedlnosti“, inspirovaly daleko za hranicemi našeho řádu, ale vedly také k napětím uvnitř církve v kontextu „teologie osvobození“. Při přípravě 33. generální kongregace (září–říjen 1983) utrpěl otec generál mrtvici. Papež Jan Pavel II. v rozporu s konstitucemi řádu jmenoval dva spolubratry svými delegáty a pověřil je dalšími přípravami a volbou. V první volbě získal P. Peter-Hans Kolvenbach absolutní většinu, upevnil a po další léta vedl řád v kontinuitě a duchovně sjednocující obezřetnosti spolupráce přesahující provincie.

V roce 2021 byla založena Středoevropská provincie, která spojila dosavadní provincie Rakouska, Německa, Litvy-Lotyška a Švý-

carska. Jak vnímáte výhody a výzvy provincií, které spojují vícero zemí a jazyků?

Naše dosavadní provincie vedly již roky společný noviciát, a tím vznikl dobrý společný základ. Také v dalších fázích formace naše většinou mezinárodní komunity podporovaly dobré mezikulturní porozumění. Výzvou stále zůstává zdokonalovat dosavadní jazykové znalosti a nespoléhat se na jazykovou dominanci. Organizačně se stále nacházíme v náročné fázi reorganizace a učení a uvědomujeme si, že synergie lze využít pouze tam, kde je k dispozici odpovídající energie. Zapotřebí je disponibilita, která je zcela jistě platná i přeshraničně.

V letech 1996–1998 jste byl prezidentem Konference evropských provinciálů ve Štrasburku a v Bruselu. Jak vidíte evropskou integraci a budoucnost Evropy obecně?

Během těchto dvou a půl let jsem jako konzultor zastupoval otce Phila Harnetta, který onemocněl rakovinou. Po návratu ze sabatického roku jsem se na obou místech, ve Štrasburku i v Bruselu, snažil upevnit komunity a pokročit v budování konference. Naše tamější působení bylo prostřednictvím konkrétních komisí jednoznačně zaměřené na projekty, spolu s biskupem Homeyerem jsme navázali spolupráci s COMECE, s evropskými školami, mediálně jsme komunikovali prostřednictvím internetového časopisu *Europe Infos* – EU z křesťanské perspektivy, založili jsme sdružení pro obnovu Kaple pro Evropu v Rue van Maerlant, o kterou se ekumenicky staráme od roku 2001, a snažili jsme se o vybudování evropského JRS. Jednalo se tedy o různé přístupy, z nichž každý, jak jsme doufali, nově přispěje k upevnění Evropského společenství a oživí jeho „duši“, jak kdysi vyjádřil Jacques Delors. Vnitřně se nám podařilo přijmout první stanovy Konference evropských provinciálů v maďarském Dobokokö.

Vidíte témata v pastoraci, která se týkají celé Evropy?

Již dobrých deset let se Jezuitské evropské sociální centrum (JCSE) zasazuje o vize a hodnoty, které jsou v souladu s naším závazkem „víry a spravedlnosti“ a s přednostní volbou pro chudé jsou hlasem mnoha lidí, jejichž hlas stále není slyšet. O tom, jak dramatická je dnes situace, svědčí statistiky chudoby i v bohatších zemích, zejména pokud jde o chudobu dětí. Aktuálnost otázky migrace zažíváme denně v našich provinciích a regionech, ale snažíme se pomáhat také na místní úrovni prostřednictvím sociálních projektů po celém světě. Naše různorodé vzdělávací instituty působí například ve velkých uprchlických táborech prostřednictvím projektu „Jezuitské celosvětové vzdělávání – vysoškošolské vzdělávání na okraji“.

V neposlední řadě se náš evropský terciát, závěrečné jednoleté období přípravy před složením posledních slibů, koná v Libanonu, z čehož je také zřejmé naše směřování k „lidem na okraji“. Centrum Ukama, které bylo otevřeno před rokem, se zaměřuje na sociálně-ekologickou transformaci jako platforma pro změnu, jako think-tank, vzdělávací instituce, místo pro navazování kontaktů a duchovní centrum.

Mezinárodní jezuitská služba pro uprchlíky (JRS) stejně jako *Jesuitenweltweit* již léta nabízejí možnost „vystoupení z ideálního světa“. Po podání přihlášky a absolvování přípravných seminářů umožňují lidem všech věkových kategorií strávit dvanáct měsíců v sociálně kritickém prostředí, pracovat s druhými a pro druhé a věnovat jim vlastní schopnosti a talent.

Život z víry ve společenství, blízkost Kristu ve slovu a svátosti, kultura přátelství, radost z odlišného, příroda a hudba. Takto jste jednou odpověděl na otázku, odkud čerpáte síly. Závěrem, podělte se prosím o konkrétní příklad toho, co vám v poslední době dodalo sílu.

Po roce, který byl pro mě náročný i po zdravotní stránce, jsem srpen věnoval svému zotavení. Měl jsem možnost strávit dva týdny se spolubratrem v semináři v Brixenu. Protože jsme již ve vyšším věku, naplánovali jsme si menší výlety nebo procházky a užili si společné setkání s přáteli a známými. Další týden se spolubratry v jezuitské koleji a v *Canisianu* v Innsbrucku mi zase umožnil spoustu návštěv v okolí a obnovení starých vztahů. Nakonec na mě ještě čekaly moje ploutve v Krumpendorfu, kde jsme se dvěma spolubratry v naší chatce načerpali síly u jezera Wörthersee. Jak vidíte, nic extravagantního: společný život z víry, vděčnost za mnohé, co můžeme sdílet a vzájemně si darovat.

Rozhovor připravila Sr. Kamila Trojanová CJ

P. Gerwin Komma SJ se narodil v roce 1942 v Brně, po odsunu rodiny vyrůstal ve Vídni. Po sedmi letech komerční práce a absolvování gymnázia pro pracující vstoupil v roce 1967 do Tovaryšstva Ježíšova, v roce 1974 byl vysvěcen na kněze a v roce 1980 složil poslední sliby. Jeho posláním byla především pastorační a kněžská formace: *Collegium Canisianum* v Innsbrucku, *Germanicum-Hungaricum* v Římě a v kněžském semináři v Bolzanu-Brixenu; ujal se také vedoucích úkolů v řádu. Od dubna 2018 je pověřen úkolem vikáře pro řeholníky a společnosti apoštolského života ve vídeňské arcidiecézi.

Hudební apoštolát na Filipínách

Ve střední Evropě jsme zvyklí na zpěv při bohoslužbách v lidovém jazyce již od dob reformace. Nové „kostelní písně“ v češtině vznikají jen sporadicky.

V jiných částech světa to ale bývá naopak – lidový zpěv při liturgii se tam začal plně rozvíjet až po Druhém vatikánském koncilu.

Jako příklad mohou posloužit Filipíny.

Podpora hudby je ve filipínské jezuitské provincii apoštolským dílem, které má institucionální podobu. Nazývá se *Jesuit Music Ministry* (JMM – Jezuitská hudební služba) a je součástí širšího díla v oblasti sociálních médií pod hlavičkou JesCom Philippines.

U zrodu zájmu filipínských jezuitů o hudební apoštolát stojí osobnost P. Eduarda Hontivera SJ (1923–2008), který průkopnickým způsobem přispěl k rozvoji moderní liturgické hudby ve filipínštině. Ztožnil se s liturgickou reformou Druhého vatikánského koncilu a na konci 60. let 20. století začal skládat jednoduché liturgické hymny, inspirované populární hudbou, aby je mohli zpívat běžní Filipínci. Svou hudební tvorbou se snažil o to, aby se všichni věřící mohli aktivně zapojit do liturgie právě prostřednictvím společného zpěvu. Své první písně skládal pro dětský sbor ve farnosti Barangka v Marikině, jeho hudba se ale rychle stala oblíbenou v celé filipínské církvi a používá

se dodnes. Proto je otec Hontiveros (přezdívaný Honti) označován za „otce filipínské liturgické hudby“.

Jezuitští skladatelé

Na průkopnickou tvorbu otce Hontivera navazují další filipínští jezuité, kteří rozvíjejí jeho hudební dědictví. Můžeme zmínit dva z nich, v současnosti nejznámější.

P. Manoling Francisco SJ se od dětství připravoval na kariéru koncertního klavíristy. Jako student střední školy začal skládat první náboženské písně se svými spolužáky, s nimiž založil chválový pěvecký sbor *Bukas Palad*. V hudební tvorbě pokračuje i jako člen jezuitského řádu, kterým je od roku 1985. Dosud složil více než sto padesát písní, které se zpívají po celých Filipínách při modlitebních shromážděních nebo liturgických slavnostech.

P. Arnel dC Aquino SJ studoval dvanáct let klasickou hru na klavír, své první náboženské písně napsal

jako novic. Zahájil také tradici další jezuitské hudební tvorby, a to medi- tační hudby v rámci série *Lauds*. Má zkušenost jako učitel hudby, dirigent, flétnista a doprovodný kytarista. Pro liturgickou hudbu, kterou v poslední době vytváří, čerpá inspiraci převážně z díla současných amerických skladatelů náboženských písní Davida Haase a Dana Schutteho.

Pěvecké sbory

V roce 1981 si jezuité připomínali 400 let od příchodu na Filipíny a při té příležitosti vydali hudební album *Himig Heswita* (Jezuitské melodie). Na tomto albu s otcem Hontim spolupracovali jezuitští skladatelé „druhé generace“, jako například Nemy Que, Fruto Ramirez a Danny Isidro. O třináct let později v roce 1994 vyšlo druhé album, při jehož nahrávání se zformoval stálý pěvecký sbor filipínských jezuitů. Je pojmenován stejně jako obě alba *Himig Heswita* a od té doby existuje a vystupuje dodnes. K upevnění existence sboru přispěly Světové dny mládeže, které se na Filipínách konaly v roce 1995. Přispěly také k tomu, že sbor začal spolupracovat s koncertními instrumentalisty. Sbor vydal od té doby dalších pět alb a podílil se na řadě nahrávek, vydávaných v rámci JMM. Kromě zpěvu při liturgii sbor také koncertuje nebo se podílil na rozvoji hudebního vzdělávání prostřednictvím seminářů o liturgické hudbě.

Pěvecký sbor filipínských jezuitů Himig Heswita
(Foto jescom.ph)

Další činnost

Kromě sboru *Himig Heswita* zastřešuje Jezuitská hudební služba JMM působení také dalších hudebních těles spojených s filipínskými jezuitskými školami a institucemi – již zmiňovaný sbor *Bukas Palad* a dále *Hangad*, *Ateneo Chamber Singers*, *Young Voices of the Philippines* nebo chválovou hudební skupinu *Where's The Sheep?*.

Jezuitský hudební apoštolát zahrnuje také vydavatelskou činnost – kromě vydávání hudebních nosičů vydávají zpěvníky a další publikace. Organizují rovněž workshopy o liturgické hudbě nebo pořádají koncerty. JMM je tedy široká produkční organizace na podporu soudobé náboženské hudby. Sami filipínští jezuité tuto činnost formulují tak, že jejím cílem je „vytvářet povznášející hudbu, která se dotýká lidských životů a podporuje hlubší spojení s Bohem“.

S využitím informací na webu jescom.ph zpracovala redakce

Stát na prahu – Hans Waldenfels

Němečtí jezuité v listopadu oznámili na svých webových stránkách úmrtí otce Hanse Waldenfelse SJ, věhlasného fundamentálního teologa a znalce světových náboženství. Dobře znal i naše české prostředí. Proto si jeho osobnost připomeňme.

České veřejnosti je povědomý svým angažmá v době komunismu a po jeho zhroucení. Byl totiž aktivním podporovatelem českého disentu. Obětavě – i s nezanedbatelným rizikem – navštěvoval komunistické Československo, aby podpořil katolickou církev i teologii. Oto Mádr na něj vzpomínal s nádechem ostražitosti: „A v tom podzemí spíš takovým volným způsobem pro mladší posluchače se vytvořily příležitosti, když přijel například Hans Waldenfels, významný religionista a fundamentální teolog, který nám v bytě docentky Holubové předváděl osobně zkřížené nohy, aby nám ukázal, jak se zen medituje.“ Byl jedním z těch západních teologů, kteří přijeli a nebáli se dávat „podzemní“ přednášky.

Životní mezníky

Narodil se 20. října 1931 v Essenu v Porúří. V roce 1951 vstoupil do jezuitského noviciátu. Během studií filozofie uposlechl v roce 1956 výzvu Pedra Arrupeho, tehdy ještě viceprovinciála v Japonsku, aby se vydal na misií do

této země. Tam vystudoval teologii a přijal kněžské svěcení 18. března 1963 v Tokiu. Po doktorandském studiu na Gregoriáně v Římě a Münsteru (u profesora René Latourella SJ a Juana Alfara SJ) se do Japonska nevrátil, ale zahájil akademickou kariéru ve své vlasti. Ke svému „druhému domovu“ na Dálném východě však přece zůstal připoután po celý život.

Po habilitaci byl v roce 1977 jmenován vedoucím katedry fundamentální teologie, teologie náboženství a filozofie náboženství na univerzitě v Bonnu, kterou vedl až do svého odchodu na penzi v roce 1997. Pracoval intenzivně v akademickém prostředí v různých funkcích a vědeckých týmech. Po dvě období zastával úřad děkana teologické fakulty. Až do vysokého věku se také věnoval pastorační činnosti, a to s horlivým nasazením. Mimo jiné v letech 1991–2006 působil jako správce farnosti svatého Remigia v Düsseldorfu-Wittlaeru. Poslední léta prožil v katolickém hospici v Essenu, kde si jej v noci 12. listopadu 2023 Pán povolal k sobě.

Překračovat hranice

K fundamentální teologii i řeholnímu životu přistupoval svým osobitým způsobem, což mu umožnilo překračovat hranice oborů, kultur a sociálních struktur. Avšak (abychom nepřešli mlčením tuto podobu jeho života) rovněž mnohé nesnáze a kritiku. Realizoval průkopnický projekt kontextuální fundamentální teologie. Ten předpokládal, že křesťanská víra a její teologická reflexe jsou zasazeny do mnohvrstevnatého sekulárního, zároveň mnohonáboženského a ekumenického sociokulturního kontextu. V nich může a musí prokázat svou schopnost dialogu a komunikace. Obsah fundamentální teologie přirovnával s oblibou k situaci, kdy stojíme na prahu domu. Teolog nejen že naslouchá argumentům těch, kteří jsou v domě domácími, ale i těch, kdo stojí – obrazně řečeno – za dveřmi, „venku“. Úkolem teologa ve fundamentální teologii je srovnávat poznatky získané „venku“ s poznatky těch, kdo jsou uvnitř. Odtud vyrůstá vnitřní potřeba reflektovat i to, co lidé „venku“ znají, umí, vidí a hovoří, a to v různých oblastech poznání: ve filozofii, historii a společenských vědách. K tomu podle něj patřilo i přirozené duchovní bohatství jiných náboženství, zejména oněch světových náboženství, kterým věnoval svoji odbornou pozornost: judaismus a islám, hinduizmus a buddhismus. Tato kritická zvědavost a reflexe myšlení druhých mu umožňovala naučit se

(Foto KNA)

správně vidět svou či naši „vlastní“ pozici, a nakonec předkládat prohloubené poznání zevnitř. Svému přístupu rozuměl jako pozvání adresovanému všem: těm, kdo jsou „vně“, i těm, kteří hledají bezpečí „uvnitř“.

Všeobecně je oceňována jeho znalost buddhizmu. Významným se pro něj stalo setkání s náboženským filozofem kjótské školy Keidžim Nišitanim (1900–1990). Toto plodné střetávání našlo svoji významnou odezvu v jeho habilitační práci (Absolutní nic. K základu dialogu mezi křesťanstvím a buddhizmem). Sám Nišitani v předmluvě poznamenává, že tato studie je „pravděpodobně prvním případem, kdy se jádro problému současného dialogu mezi křesťanstvím a buddhizmem řeší do hloubky ze západní perspektivy“. Definoval celou problematiku otázkou:

Jak je vůbec možné správně chápat pojmy nicota nebo prázdnota, když západní křesťanská teologie s těmito slovy spojuje něco jiného než buddhismus, a co lze o těchto pojmech říci z křesťanské perspektivy?

Je to podle něj možné jen tehdy, když pochopení druhého není znemožněno předběžnými gesty nadřazenosti z obou stran. Tento jeho přístup se promítl později do jím formulovaných zásad při realizaci grandiózního projektu Slovníku religionistiky, ježz uskutečnil s ním těsně spjatým rakouským teologem, později vídeňským kardinálem Franzem Königem. Mimořádně silně v něm rezonovalo slovo TY, především bylo-li užíváno při modlitbě s nekřesťany.

Vracet se „domů“

Pohlédneme-li do závěrečné kapitoly jeho Kontextové fundamentální teologie, která nese název Na tvé slovo, vidíme, možná trochu překvapivě, že zde nejsou žádné závěry. Neuzavírají jeho práci přísně logickou, vědecky podloženou argumentací. Jsou zde naopak sesbírány texty, které byly pro něj důležité osobně, jako například úryvek o povolání apoštolů z Lukášova evangelia (Lk 15), vánoční meditace jeho spolubratra Alfreda Delpa SJ, meditativní zamyšlení pro místní komunitu v Peru atd. A konečně na samotný závěr klade básně v rýnském nářečí, začínající osobním zájmenem TY (*Du*). Právě tento detail vypovídá

něco podstatného o jeho myšlení a teologické existenci či kompetenci. Teprve když stojí na prahu a naslouchá cizím hlasům, může slovo *Du* vyslovit v důvěrné podobě nářečí, navíc v jazyce modlitby, která je velmi osobní, něžná, až dětská.

Z toho můžeme, odvážíme-li se k tomuto poněkud subjektivnímu vhledu, přesněji určit v něm skrytou zlatou nit jeho teologických východisek. Naslouchá sice hlasům „za hranicemi“, ale nikdy neztratil onu pro něj poněkud ostychem zabarvenou „domáci“ důvěrnost svého vztahu k Bohu a církvi. Podle tohoto svědectví byla na konci jeho života pro něj důležitější než cesty do dálav. Prošel mnoha cizími krajinami, aby našel svůj něžný domov, který se nebojí hovořit hlasem dítěte. Skutečně se lze v životě opřít o to nejlepší, co jsme v dětství nebo při svém obrácení prožili. Tato dětská prostota nazírání lidství v božství se může stát i pro každého z nás skutečně autentickou přípravou na setkání s Otcem.

Pavel Ambros SJ

P. František Brázdil SJ

16. 5. 1940 – 19. 12. 2023

Otec František se narodil 16. května 1940 v Brně. Vystudoval gymnázium v Uherském Hradišti a nástavbu na Střední průmyslové škole strojní v Brně. Po vojenské službě pracoval v letech 1959–1976 v Otrokovicích jako konstruktér a dále do roku 1981 jako vedoucí úpravny vody v Uherském Hradišti.

Do Tovaryšstva Ježíšova vstoupil tajně 31. července 1980 v Nezdenicích. V následujícím roce začal studium teologie na bohoslovecké fakultě v Litoměřicích, během kterého také prožil v letech 1981–1983 noviciát, který završil prvními sliby 26. srpna 1983 v Brně. Na kněze ho vysvětil biskup Josef Vrana 28. června 1986 v Olomouci.

Poté působil tři roky jako kaplan na Velehradě, pět let jako administrátor v Nivnici, další rok opět jako kaplan na Velehradě a administrátor v Buchlovicích. V Kolíně se podílel na formaci noviců a byl kaplanem ve farnosti. Od roku 1996 byl ministrem domu a později superiorem komunity v Českém Těšíně, kde 2. února 1997 složil poslední sliby. Od roku 1999 působil jako superior na Sv. Hostýně.

Po studiích v polské Wroclawi a v Lublinu získal roku 2003 doktorát z církevního práva. Díky tomuto vzdě-

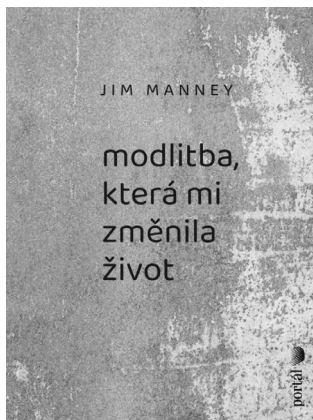

lání působil v letech 1999–2007 jako externí pracovník a později odborný asistent na katedře církevního práva CMTF v Olomouci. Od roku 1993 byl soudcem a později viceofiálem Interdiecézního církevního soudu v Olomouci.

V letech 1999–2008 se podílel na chodu české jezuitské provincie jako konzultor. Od roku 2006 byl ministrem komunity v Olomouci. Odtud se v roce 2018 odstěhoval do Ivanky pri Dunaji do seniorátu slovenských jezuitů.

Otec František byl Bohem obdařen dobrým a laskavým srdcem. Miloval krásu folklóru, krojů, zpěvu, hudby a životní síly. Jako primáš folklórního souboru Včelaran i jako odborník na kanonické právo hledal cesty, jak těšit lidi a pomáhat jim.

Zkušeně o modlitbě examen

Jim Manney
Modlitba, která mi změnila život

Portál, Praha 2023, 127 s.
 ISBN 978-80-262-2061-9

Jeden ze způsobů modlitby, který je vlastní ignaciánské spiritualitě, je tzv. examen neboli zpytování (s)vědomí. Jedná se o zpětné vnímání toho, kde byl v našem dni přítomen Hospodin a k čemu nás zve, abychom žili se stále větší vírou, láskou a nadějí. Díky nakladatelství Portál se k českým čtenářům dostává originální pohled na tuto modlitbu od amerického autora Jima Manneyho. Působí coby vedoucí redaktor v nakladatelství Loyola Press, kde mimo jiné pomáhal s vydáním některých

knih oblíbeného jezuitského autora Jamese Martina. Sám vydal řadu publikací, které se týkají ignaciánské spirituality.

Manneyho kniha není publikací napsanou pro „odborníky“. To může být nevýhoda, pokud by čtenář čekal teologickou studii. Jedná se však zároveň o výhodu, pokud čtenáře zajímá především osobní pohled autora, který má s modlitbou dlouholetou zkušenost. Jeho pohled je bezesporu svěží a obohacující. To, že je autor pracujícím otcem rodiny, se odráží na jeho příkladech ze života, které budou mnohým jistě blízké. Může se jednat i o povzbuzení pro česky píšící autory: spiritualita vycházející z odkazu sv. Ignáce z Loyoly nemusí být nutně doménou jezuitů, ale mohou o ní pojednat i „laici“.

Manney je zároveň výborně seznámen i s odbornou literaturou a zná dobře ignaciánský slovník. Jeho jazyk a styl je velmi svěží, byť místy i trochu chaotický. Bude vám připadat, že autor vypráví o examenu někde u kávy s úsměvem a snad i úžasem na tváři. Kniha proto může sloužit jako výborné seznámení s modlitbou examen a zároveň „nakopávák“ pro ty, kterým se možná už stala rutinou.

Pavel Bandouch SJ

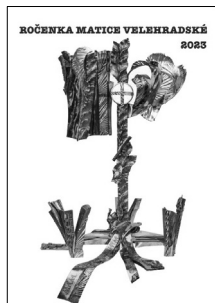
Anotace

Samuel Privara, Miroslava Veselková
**Svoboda místo strachu
 z promeškání aneb FOMO jinak**

Alpha Book, Praha 2024, 268 s.
 ISBN 978-80-88428-38-1

Někdy možná máme pocit, že o něco v životě přicházíme. Jindy se pro něco rozhodneme, ale vzápětí nás napadne, jestli na nás někde nečeká něco lepšího. Zdá se, že svoboda ve smyslu potenciálně neomezeného počtu možností nestačí. Více možností nám nepřináší ani větší radost, ani větší svobodu. Tato kniha nám pomůže v hledání správných možností a umožní nám žít namísto strachu ve svobodě. Náš život může vypadat úplně jinak, pokud nalezneme odvahu, abychom se nejen vydali na cestu, která je v souladu s Božím snem o našem životě, nýbrž na ní i vytrvali.

Petr Hudec (ed.)
Ročenka Matice velehradské 2023

Matice velehradská, Velehrad 2024, 96 s.
 ISBN 978-80-7412-478-5

Ročenky Matice velehradské vycházejí od roku 2007. Tato tradice navazuje vědomě na jezuitský časopis Velehradské zprávy (do roku 1948) a Apoštolát sv. Cyrila a Metoděje, na němž se jezuité vydatně podíleli. Toto vydání ročenky mj. připomíná dvě osobnosti jezuitů spjatých s Velehradem, kteří vloni odešli z tohoto světa do náruče Otce: P. Josefa Hladíše a P. Františka Brázdila. Informuje také o Jubileu božského Srdce Ježíšova a Apoštolátu modlitby (27. 12. 2023 – 27. 6. 2025). Ročenku s ostatními zajímavými příspěvky reflektujícími synodální proces i ekumenické hnutí je možné si stáhnout na internetových stránkách www.matricevelehradska.cz.

Zprávy

Praha

■ Ve dnech 11.–16. listopadu navštívil českou jezuitskou provincii generální představený P. Arturo Sosa. Od soboty do čtvrtka postupně zavítal na všechna místa, kde jezuité působí – Olomouc, Hostýn, Velehrad, Brno, Děčín a Praha. Doprovázeli jej také dva spolupracovníci z generální kurie P. Tomasz Kot SJ (asistent pro provincie střední a východní Evropy) a P. Cipriano Díaz Marcos SJ (asistent pro jihoevropské provincie). Pro otce Sosu šlo o první návštěvu v České republice, při které se mohl seznámit s činností, kterou jezuité u nás vykonávají. Během své návštěvy slavil také tři bohoslužby – v Olomouci se spolupracovníky Centra Aletti a akademické farnosti, v Brně a v Praze pak dvě studentské bohoslužby v rámci místních VKH. Okamžiky z návštěvy zachycují fotografie v obrazové příloze tohoto čísla.

Olomouc

■ V pondělí 20. listopadu se uskutečnila v olomoucké rezidenci duchovní obnova vedená slovenským jezuitou Jánem Benkovským, nyní představeným komunity v Prešově a Košicích. Zúčastnili se jí všichni členové komunit na Moravě: z Velehradu, Svatého Hostýna, Brna i Olomouce. Při impulzech k meditaci otec Ján

vycházel z třetí kapitoly dokumentu *De Statu Societatis Iesu – 2023*. Ten zaslal všem členům Tovaryšstva otec generál Arturo Sosa a vyzval přitom všechny komunity, aby využily témat a návodů k uspořádání duchovních obnov ve všech komunitách a zaslaly pak relaci do Říma.

■ Komunita olomouckého Centra Aletti, P. provinciál Petr Přádka SJ a P. Václav Novotný SJ byli ve dnech od 13. do 17. ledna na pouti v Římě. V jejím rámci byli přijati papežem Františkem na soukromé audienci. Svatého otce informovali o tom, jak v Centru Aletti žijí vnitřní odkaz otce Tomáše Špidlíka SJ a rozvíjejí dílo Služebníků Ježíšova Velekněžského Srdce.

Velehrad

■ Po roce se čeští jezuité setkali na Velehradě, aby od úterý do čtvrtka 2. až 4. ledna projednali záležitosti důležité pro život provincie. Provinční setkání nemají rozhodovací pravomoc, mají ale posílit vzájemnost jezuitů z různých komunit a typů apoštolátu a také poskytnout podněty otci provinciálovi a prodiskutovat zásadní témata. Setkání se zabývalo především procesem tvorby nového apoštolského plánu provincie a zhodnocením významu návštěvy P. generála Artura Sosy.

Řím

■ Od 29. října do 12. listopadu se na generální kurii v Římě konalo setkání třinácti provinciálů a regionálních představených, kteří byli jmenováni v nedávných měsících. Jejich formace zahrnovala chvíle modlitby, čas strávený s otcem generálem, setkání se všemi úkoly kurie a pokyny, jak řídit finanční správu i péči o osoby. Mezi tím vším byl také čas na sdílení zkušeností a na projevy bratrství mezi jezuitů z různých částí světa.

■ Od 5. do 8. prosince proběhla na generální kurii Tovaryšstva Ježíšova v Římě konference o apoštolském plánování, které se účastnilo více než sto dvacet jezuitů a laických spolupracovníků téměř ze všech provincií po celém světě. Českou provincii zastupoval scholastik Pavel Bandouch.

■ Italští jezuité v Římě zkoušejí nové způsoby, jak oslovit mladé lidi. Otevřeli prostory kostela Sant'Andrea al Quirinale mladým lidem, aby v nich mohli zažít domov a přijetí, atmosféru přátelství a důvěry, a mohli růst v lidské a duchovní formaci. Koordinátorem projektu je P. Andrea Picciau SJ. Jeho těžištěm je nedělní večerní mše s časem ticha na konci homilie, po mši pak bratrská hostina. V prosinci také začala série čtyř setkání s názvem „Čtyři otázky k životu“, jejichž cílem je spojit potřeby a touhy rozmanitých skupin mladých lidí. Do setkání se zapojilo asi padesát mladých lidí.

Ružomberok

■ Při příležitosti stého výročí narození Božího služebníka Tomáše Munka SJ (1924–1945) vyhlásila Slovenská provincie Tovaryšstva Ježíšova Rok Tomáše Munka s mottem „Svědectví víry hojí rány“. Slavnostní zahájení roku se uskutečnilo 28. ledna v Ružomberku při mši svaté v jezuitském kostele. Zakončení tohoto roku 4. května 2025 bude spojeno s osmdesátým výročím mučednické smrti Tomáše a jeho otce Františka, jejichž proces blahorečení je v závěrečné fázi.

Brusel

■ Ve dnech od 1. do 5. ledna se koordináční výbor setkání Evropských jezuitů ve formaci (EJIF) sešel v Bruselu s prezidentem Jezuitské konference evropských provinciálů (JCEP) P. Daliborem Renicem a jeho sociem P. Hermíniem Ricem, aby připravili setkání letošního roku v Dánsku. Členy výboru jsou Jakub Majchrzak z velkopolské mazovské provincie, Joseph Ashraf z blízkovýchodní provincie a Vasco Lucas Pires z portugalské provincie.

Dubrovník

■ Letiště Dubrovník v Chorvatsku bylo 2. listopadu přejmenováno na Letiště Ruđera Boškoviće po jednom z nejvýznamnějších jezuitských vědců. Ruđer Bošković (1711–1787), který byl také známý jako Rogerius Boscovicius a Roger Boscovich, se narodil v Dubrovniku a získal věhlas jako jeden z nejvlivnějších fyziků a matematiků své doby.

Istanbul

■ Dne 25. listopadu přijal ve františkánském kostele svatého Antonína v Istanbulu biskupské svěcení první turecký biskup latinského obřadu. Stal se jím jezuita P. Antuan Ilgit, který byl ustanoven pomocným biskupem anatolské diecéze. Význam události podtrhla i účast konstantinopolského ekumenického patriarchy Bartoloměje I. Katedrála anatolské diecéze, která se nachází v Iskenderunu, byla zcela zničena při zemětřesení v únoru 2023.

Kluž

■ Otec generál Arturo Sosa obdržel 17. listopadu titul doctor honoris causa od Babeş-Bolyaiovy univerzity v rumunské Kluži. Tento čestný doktorát mu byl udělen za podporu akademického teologického vzdělávání, kultury solidarity na mezinárodní úrovni a za přínos Tovaryšstva Ježíšova akademické tradici Kluže od založení jezuitské akademie (Academia Claudiopolitana) v roce 1581. Její dědictví je na Babeş-Bolyaiově univerzitě dodnes živé.

Krakov

■ Zlatým záslužným křížem za zásluhy o rozvoj vědy byl 10. října prezidentem Polské republiky vyznamenán P. Józef Bremer SJ. Otec Bremer působí jako profesor na katedře logiky, epistemologie a filozofie vědy na krakovském Institutu filozofie Univerzity Ignatianum. Od roku 2012 je také čestným profesorem na Národní univerzitě pojmenované po Ivanu

Frankovi v Žytomyru na Ukrajině a od roku 2023 čestným profesorem Slezské technické univerzity v polských Gliwicích. V letech 2014–2022 byl rektorem Akademie Ignatianum v Krakově. Sedm let působil na Filozofické fakultě Jagellonské univerzity, kde byl vedoucím katedry kognitivních věd a spoluzakládal obor kognitivní vědy. V letech 2011–2018 byl členem výboru pro filozofické vědy při Polské akademii věd.

Ludwigshafen

■ Na přelomu listopadu a prosince se v německém Ludwigshafenu setkali ekonomové provincií, které spadají pod Jezuitskou konferenci evropských provinciálů. Setkání se konalo pouhé dva týdny po vyhlášení revidovaných Statut o chudobě v Tovaryšstvu Ježíšově a nových Pokynů pro správu financí. Hostitelem byla středoevropská provincie. Právě kvůli aktualizaci statut byla skupina účastníků větší než obvykle – dvacet sedm osob. Zastoupeny byly všechny provincie a kromě ekonomů byli přítomni i další pracovníci v oboru. Za českou provincii se zúčastnil P. Cyril John SJ.

Madrid

■ Ve dnech 11. a 12. ledna se v Madridu konalo setkání dvaceti pěti členů vzdělávací komise, pastoračního výboru a pedagogické komise sítě EDUCSI. Těžištěm setkání bylo ponořit se hlouběji do dokumentu „Živá tradice“. Šlo o pevné odhodlání jezuitských škol být katolickými a nabízet hlubo-

kou formaci víry v dialogu s jinými náboženstvími a světonázory.

Mnichov

■ Budoucím provinciálem Středoevropské provincie Tovaryšstva Ježíšova jmenoval otec generál Arturo Sosa SJ německého jezuitu P. Thomase Hollwecka. Svého úřadu se ujme 31. července 2024. Otec Hollweck nahradí P. Bernharda Bürglera, který je provinciálem středoevropské provincie od jejího založení v dubnu 2021. Provincie zahrnuje jezuitu působící v Rakousku, Německu, Litvě, Lotyšsku a Švýcarsku.

Paray-le-Monial

■ Jubilejní rok Božského srdce Ježíšova byl zahájen 27. prosince při bohoslužbě ve francouzském Paray-le-Monial. Mši svatě v tamní bazilice Sacré-Cœur předsedal apoštolský nuncius ve Francii mons. Celestino Migliore v den výročí prvního zjevení sv. Markétě Marii Alacoque. Jubilejní rok bude trvat do 27. června 2025, do

slavnosti Nejsvětějšího Srdce Páně. Celému roku vtiskuje svoji pečeť základní motto: „Opětovat lásku za lásku.“ Z podnětu otce generála Artura Sosy je v Paray-le-Monial obnovována jezuitská přítomnost.

Paříž

■ Ve dnech 16. až 18. října se v Paříži konalo setkání delegátů Konference evropských provinciálů, kteří jsou pověřeni péčí o ochranu nezletilých a zranitelných dospělých. Za českou provincii se účastnil P. Josef Stuchlý SJ.

■ V lednu oslavila jezuitská teologická vysoká škola *Centre Sèvres* padesáté výročí od svého založení. Při této příležitosti došlo ke změně jejího názvu. Jezuitský institut vyššího vzdělávání a výzkumu ve francouzsky mluvící západní Evropě se nyní bude jmenovat *Facultés Loyola Paris*. Jedním ze studentů této školy je v současnosti i český jezuita, scholastik Vladislav Šimák.

Objednejte si bulletin na adrese:

Bulletin Jezuité, Ječná 2, 120 00 Praha 2
redakce@jesuit.cz, tel. 221 990 200

Podpořte nás darem na bankovní účet:

2020460003/6000, v. s. 104

Jubilea

P. Michal Altrichter	Olomouc	24. 6.	35 let kněžství
P. Pavel Gábor	Tucson	12. 4.	20 let kněžství
P. Ladislav Nosek	Hostýn	18. 4.	15 let kněžství
P. Josef Čunek	Velehrad	16. 5.	45 let v Tovaryšstvu
P. Jiří Obruča		1. 4.	60 let
P. Pavel Bačo	Birmingham	1. 4.	50 let
Br. Tomáš Novák	Hostýn	11. 6.	45 let
Sch. Vladislav Šimák	Paříž	18. 6.	45 let
Sch. Roman Frolek	Varšava	7. 6.	35 let

Srdečně blahopřejeme

Seznam podporovatelů od 16. října 2023 do 21. ledna 2024

RNDr. Jan Novák; Ludmila Šabršulová, Brumov-Bylnice; René Lehovec, Praha 9; Libuše Prečová; Ing. Pavel Hora, Praha 7; Milan Jelínek, Brno-Bystrc; PhDr. Hana Topolánková, Praha 5; Ing. Ludvík Rušar, Pacov; Radek Pavelka, Bánov u Uherského Brodu; Ing. Ludvík Motyčka, Brno; Sirotníákovi, Olomouc; Jan a Šárka Koflerovi, Frýdek-Místek; Lidmila Petrusová; Josef Jakubiček, Zlín; Jiří Riedl; Kongregace Milosrdných sester sv. Karla Boromejského, Praha; Ing. František Jaroš, Praha 3; Cyril Pazderka, Jihlava; Jan Slaměník, Brno; Vlasta Matoušková; Česká provincie Kongregace Školských sester de Notre Dame, Praha; Václav Brich, Kropáčova Vrutice; Michal Korbička; Karel Gleisner, Mladá Boleslav; UROKAN, s. r. o., Citonice; Stanislav Jurčík, Velehrad; Josef Stoklásek, Otrokovice; MUDr. Zdenka Cingálková, Uherský Brod; Marta Hučínová, Praha 6; Zdeněk Praizler, Kladno; Jan Kunert, Dolní Čermná; Eva Neuwirthová; Ladislav Lunga, Milotice; Stanislav Daněk, Salaš u Velehradu; Zuzana Struzinská; Ivan Palacký; Jana Tichá; Zahrádková Zdeňka; Libor Galatík, Praha 5; Eva Studená; Marie Veselá, Jihlava; Jaroslav Eliáš; P. Daniel Kolář, Velká Losenice; Jiří Sablik, Brno; Zdeněk Sychra, Pardubice; Mons. Jan Peňáz; Jiří Lojda; MUDr. Jan Kulhánek, Brno; Mgr. Lukáš Kopecký, Klatovy; Anna Kubíková, Tvrdonice; Miroslav Dušek, Praha 9; Milada Schneiderková; Společnost sester Ježíšových, Olomouc

Všem dárcům upřímně děkujeme